

A TUDOMÁNYOS DOKUMENTÁCIÓ ÚJ FEJLEMÉNYEI AZ UNESCOBAN

dr. Gombocz István

ELŐZMÉNYEK

Az UNESCO már működésének kezdete óta nagy súlyt helyezett az emberiség által a világ minden táján felhalmozott és folyamatosan létrejövő ismeretanyag bibliográfiai és dokumentációs feltárására, a feltírás eszközeinek és módszereinek kimunkálására, elterjesztésére, fejlesztésére, valamint nemzetközi egységesítésére. Az UNESCO Könyvtári Osztálya, valamint az e kérdésekben illetékes konzultatív bizottság nagy erőfeszítéseket tett a bibliográfiai és dokumentációs munka elvi és gyakorlati fejlesztése terén egyrészt az időszervi kérdések folyamatos kidolgoztatása útján, másrészt az illetékes nemzetközi szervezeteknek juttatott pénzügyi támogatás eszközével. A működés második nagy területének nevezhető a nagy nemzetközi szakbibliográfiák megjelentetéséhez és kiadásához nyújtott folyamatos és nem kismértékű anyagi támogatás. A harmadik terület a tagállamok bibliográfiai és dokumentációs munkájához rendszeresen juttatott segítség, melynek eredményeként a világ minden táján nemzeti cintárak, másodfokú bibliográfiák, központi katalógusok, dokumentációs központok, stb. jöttek létre.

Mégis, e sokirányú és sok tekintetben eredményes munka egészében áttekintve azt a benyomást kelti, hogy az UNESCO a dokumentáció legújabb irányával, annak gépesített formáival, a modern automatizált tájékoztatási eljárásokkal, eddig mintha nem foglalkozott volna intenzív formában. Igaz, az UNESCO illetve annak bibliográfiai konzultatív szerve az újirányú kutatásokat rábízta a Nemzetközi Dokumentációs Szövetségre /FID/, hiszen a világszervezet, mint hatalmas közvetítő apparátus nem hivatott arra, hogy a kutatásokat ön maga végezze el. A FID foglalkozik is a gépi dokumentáció kérdéseivel, új bizottságot is hozott létre Mechanical Storage and Retrieval /gépi tárolás és visszakeresés/ néven, melyben részt vesz egy magyar dokumentalista is. Ennek ellenére az UNESCO is elérkezettnek látta az időt, hogy a gépi dokumentáció ügyében néhány újabb kezdeményező lépést tegyen éppedig a világszervezet legfőbb hivatásának megfelelően elsősorban azzal a céllal, hogy e területen is a nemzetközi együttműködést, koordinációt, tapasztalatcserét, sőt a lehetőség szerint az egységes módszerek kialakulását szorgalmazza. Az új lépések természetesen egyelőre sem nem látványosak, sem különösebb eredményekre egyelőre nem vezettek, hiszen lényegileg három új munkacsoport megszervezéséről és azok ülésén hozott határozatokról van csupán szó, mégis a jelenség megérdeml, hogy részletesebben foglal-

kozzunk vele. Mielőtt azonban ezt tennénk, röviden áttekintjük a hagyományos értelemben vett bibliográfiai és dokumentációs munka helyzetét az UNESCO tevékenységi körében.

A bibliográfiai és dokumentációs munkát támogató módszertani munka 1950-ben indult meg komolyabb formában. 1960-ig két nemzetközi konzultatív bizottság adott általános irányelveket arra, hogy az UNESCO ezirányú programja keretében mi történjék és arra, hogy a rendelkezésre álló hitelek mire használják fel. Az egyik bizottság főleg a szorosabb értelemben vett könyvtári és bibliográfiai területen működött, míg a másik az alkalmazott tudományok egyre gyűrűző és bonyolultabbá váló dokumentációs és terminológiai kérdéseivel igyekezett megbirkózni. Az első bizottság ajánlásaival és instrukcióival gyakorlati téren a Fikárság Könyvtári Osztályának egyik csoportja, a Bibliográfia, a Dokumentáció és a Kiadványcsere Szekciója foglalkozott, hét éven át magyar szakember, Dr. MALLER Sándor vezetésével. A második bizottság irányelveit a Természettudományi Főosztály megfelelő csoportja ültette át a gyakorlatba. A bizottságoknak külön-külön folyóiratuk is volt /Bibliographical Newsletter és Monthly Bulletin on Scientific Documentation and Terminology/.

A jobb munkaszervezés jegyében 1961-ben a két bizottság egyesült és létrejött a szélesebb hatáskörű Nemzetközi Bibliográfiai, Dokumentációs és Terminológiai Tanácsadó Bizottság /a továbbiakban Tanácsadó Bizottság/, részletes munkaprogrammal, bővített költségvetési hitelkerettel. A két régi folyóirat helyébe lépett az 1961-től megjelenő Bibliography, Documentation, Terminology c. sokszorosított, gyors tájékoztatásokat nyújtó, évente hatszor kibocsátott lap, külön angol, francia, orosz és spanyol nyelvű kiadásban. Az új bizottság által kidolgozott program végrehajtásának nehéz munkája ezentul számol a Könyvtári Osztályra, illetőleg annak említett szekciójára hárult.

Az új bizottság feladata hasonló volt elődeiséhez: az egész világra kiterjedően kimunkálni az időszakos bibliográfiai, dokumentációs programot, az UNESCO által nyújtott költségvetési lehetőségek keretében. Ennek nyomán létrejött előbb az 1961-62., majd az 1963-64. ciklusok programja, sőt nemrég nyilvánosságra hozták az UNESCO 1965-66. évekre kidolgozott könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs tervét is.

Az 1963-64-es program főbb vonásai közül említjük:

1. Nemzeti és regionális bibliográfiai szolgálatok fejlesztése.

/pl. a kairói dokumentációs központ felállítása, a madagaszkári és indonéziai nemzeti bibliográfiák támogatása./

2. Bibliográfiai adatgyűjtés előmozdítása.

A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége /IFLA/ szubvenciót kapott a következő munkák elvégzésére:

- a/ egy kötelempéldány-beszolgáltatási mintatörvény kidolgozása,
- b/ a telexet használó könyvtárak és dokumentációs központok nemzeti címtárának kibocsátása,

- o/ a központi katalógusok új gyakorlati utmutatójának megszerkesztése.

További tervek: a mikrofilmezett művek jegyzékeinek bibliográfiai összefoglalása, azaz másodfoku nemzetközi mikrofilmbibliográfia kibocsátása és egy tanulmány megírása arról, hogy a nemzetközi konferenciák jegyzőkönyveit, anyagait miként lehetne jobban hozzáférhetővé tenni és felhasználni.

3. Képzés

Az IFLA és a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség /FID/ közreműködésével kézikönyv kibocsátása, mely a tudományos könyvtárosok és dokumentalisták képzési formáit foglalná össze.

4. Kézikönyvek szerkesztése

/pl. latin-amerikai kézikönyvek címtára, az arab világra vonatkozó kézikönyvek címtára, központi arab folyóiratjegyzék, az arab könyvtárak, dokumentációs központok és bibliográfiai intézetek központi címtára, a Nemzetközi Szervezetek Uniója /Union des Associations Internationales, Bruxelles/ részére segítség az 1681 és 1899 között tartott nemzetközi konferenciák és kongresszusok kiadványainak jegyzékbe foglalásához, a FID útján az Index Bibliographicus régen esedékes II. kötetének megjelentetése, valamint az UNESCO egyik fontos szolgálatának, a világ bibliográfiai működéséről készített jelentéssorozatnak a folytatása, összefoglalóan az 1960 és 1964 közötti évekről. /Az egyes országok bibliográfiai szolgáltatásairól és kiadványairól szóló beszámolók folyamatosan jelennek meg a Bibliography, Documentation, Terminology c. említett folyóiratban./

5. A bibliográfia, a dokumentáció és a terminológia terén végzett munka nemzetközi szabványosítása

Az IFLA a Nemzetközi Szabványügyi Szervezettel /ISO/ közösen ki fogja bocsátani az 1961. évi párizsi nemzetközi katalógizálási kongresszus határozatai alapján az államok és más közigazgatási területek szabványosított jegyzékét, a "névtelen klasszikusok" szabványosított jegyzékét és az indonéziai nevek katalógizálási szabályait. Gyűjteni fogják és a Vocabularium bibliothecarii pótlásaként közzéteszik a dokumentáció terminológiáját /az első 800 szó jegyzéke már elkészült/, magát a szótárt pedig arab nyelvű kiegészítéssel fogják kibocsátani.

6. Speciális könyvtári ügyek

Az IFLA foglalkozni fog az értékes és ritka könyvek könyvtáron belüli külön kezelésének legjobb szervezési módjaival és miután a parlamenti könyvtárak bizottságának azt a javaslatát, hogy bocsássák ki a parlamenti és közigazgatási könyvtárak nemzetközi címtárát, a Tanácsadó Bizottság nem fogadta el, az IFLA megbízást kapott arra, hogy készítsen tanulmányt az UNESCO Könyvtári Közlönye /Unesco Bulletin for Libraries/ részére a parlamenti könyvtárak munkájáról.

A fenti program végrehajtására 50 000 dollár áll rendelkezésre.

A Tanácsadó Bizottság foglalkozott az 1965-66-os bibliográfiai és dokumentációs program irányelveivel is. Általános az a szempont, hogy a tagállamokkal és az illetékes nem-kormányközi nemzetközi szervezetekkel együttműködve arra kell törekedni, hogy arányosság jöjjön létre mind a megoldandó szakmai feladatokban, mind a támogatott vállalkozások földrajzi eloszlásában. Elsősorban természetesen a fejlődő országok bibliográfiai és dokumentációs szervezeteit kell kiépíteni az általános könyvtárfejlesztésen kívül. Lényegesen magasabb költségvetési keretekre nem lehet számítani, ezért kisebb száma, de nagyobb vállalkozást kell megindítani az örök elaprózása helyett. A fejlődő országok kulcskérdése a szakemberképzés, ennek megszervezésében döntő szerepe van az alapvető bibliográfiai és dokumentációs szervezet megteremtésének. Lehetőleg olyan apparátusokat kell kiépíteni, melyek néhány év múlva az UNESCO támogatása nélkül önállóan is képesek működésüket folytatni. A bibliográfia és a dokumentáció ügyét a minimális szintre kell hozni ott, ahol még ezt sem érte el, másutt a minimumról tovább kell emelni a szintet. Fontos, hogy minél több regionális központ jöjjön létre és súlyt kell helyezni a távoli országok igényeire is. A konkrétumok közül egyelőre csak két nemzetközi értekezlet terve merült fel: az egyik a foto-reprodukciós uton létrejött kiadványok kötelempéldány beszolgáltatásával foglalkozna, a másik a levéltárfejlesztés problémáit vitatná meg.

AZ ÚJ MUNKACSOPORTOK MEGALKULÁSA

A fent körvonalazott általános jellegű bibliográfiai tevékenységen kívül 1962 végén felmerült a tudományos dokumentációra irányuló elmélyültebb munka szükségessége, különös tekintettel az automatizált megoldásokra.

A döntő változás a Közgyűlés 1962 őszén megtartott 12. ülészakán következett be, amikor a Természettudományi Főosztály költségvetéséből a tudományos dokumentáció és tájékoztatás koordinálására fordítható részt 184 000 dollárról 420 000 dollárra emelték. Az idevonatkozó határozat bevezetése hangsúlyozza, hogy évente több mint 50 000 tudományos kiadvány jelenik meg szerte a világon és ezért egyre nagyobb fontossága van annak, hogy korszerű dokumentációs eszközökkel siessünk a kutatók segítségére. Két határozat jött létre, közülük az első a tagállamokat hívja fel természettudományi és műszaki dokumentációs szolgálatok kiépítésére, a már működők közötti koordinálás megszervezésére, az UNESCO ilyen irányú erőfeszítéseinek támogatására. A munkacsoportok megalakításának jogi alapját a második határozat nyújtja:

A Közgyűlés felhatalmazza a Főigazgatót arra, hogy a Nemzetközi Bibliográfiai, Dokumentációs és Terminológiai Tanácsadó Bizottság segítségével

- a/ hívja össze az illetékes ENSZ intézmények, a tudományos szövetségek, a szakmai testületek, a kormányzati és nem-kormányzati dokumentációs szervek képviselőit, valamint a pri-

mér és referáló tudományos kiadványok szerkesztőit annak megvitatására, hogy miként lehetne a tudományos dokumentáció jelenlegi helyzetét megjavítani, beleértve az idevonatkozó kutatások előmozdítását és amennyiben szükséges, új nemzetközi koordinációs apparátus kiépítését.

- b/ ösztönözze a kormányzati és nem-kormányzati területeket, tudományos szövetségeket és szakmai testületeket arra, hogy a tudományos dokumentáció terén kifejlesztett működésüket nemzeti szinten közös erővel koordinálják,
- c/ támogassa a tagállamokat és az illetékes nemzetközi szervezeteket a tudományos és műszaki dokumentációs szolgálataik megszervezésében vagy fejlesztésében, valamint a természet-tudományi dokumentáció terén végzett kutatásaikban.

A fenti határozat alapján kidolgozott munkaterv értelmében az a/ pontban felsorolt szervezetek képviselőiből öt munkacsoportot kell létrehozni, ezek lehetőleg még 1963 folyamán tartsák meg üléseit és a következő témakörökkel foglalkozzanak:

1. primer tudományos kiadványok,
2. referáló és indexelő folyóiratok és szolgálatok,
3. a tudományos fordítás és terminológia kérdései,
4. gépesítés és kódolás a tudományos dokumentációban,
5. tájékoztatás a kongresszusokról és tudományos ülésekről.

A munkaterv szerint az új munkacsoportok határozatai nyomán 1964 folyamán majd egy végleges munkacsoportot kell létrehozni, amely pontosan megfogalmazza, hogy az érdekelt nemzeti és nemzetközi intézmények mit tegyenek, hogyan alkalmazzák és értékesítsék az eddigi módszereket és eszközöket. Javaslatokat dolgoz ki majd arra nézve is, hogy a tudományos dokumentáció szerteágazó szempontjainak egyeztetésére esetleg milyen új nemzetközi apparátusra lesz szükség. Az eredményeket összegező munkacsoport javaslatokat tehet majd a következőkre:

1. a "Survey of Scientific Abstracting Services" c. UNESCO kiadvány ajánlásainak alkalmazási módjai,
2. a már lefordított tudományos munkák összegyűjtése és forgalmazása céljából regionális központok felállítása a megfelelő nyelvtérségeken, valamint e területek referáló tevékenységének koordinálása,
3. lépések annak érdekében, hogy országonként, körzetenként, vagy szakterületen, esetleg nyelvek szerint alakuljanak meg a tudományos és műszaki folyóiratok szerkesztőinek nemzeti egyesületei, melyekből idővel nemzetközi szövetség is létrejöhet,
4. arció annak érdekében, hogy a kongresszusok és tudományos ülések beszámolóí jobbak és hozzáférhetőbbek legyenek.

További javasolt programpontok: az indexek és kivonatok használhatóságára vonatkozó tanulmány kidolgozása, a tudományos dolgozatok köz-zétételének módjai a folyóiratokon kívül, a gépi indexelés különböző módszerei és a tudományos tájékoztatás különböző szisztémái közötti összehasonlítások.

Az öt munkacsoport, valamint a végleges munkabizottság tevékenységére a Közgyűlés összesen 125 000 dollárt szavazott meg.

A közgyűlési határozat b/ pontja értelmében 1963-64-ben is folytatni kell az alábbi munkálatokat: a tudományos periodikák címrövidítései-nek jegyzéke, a "Directory of Documentation Services" c. kiadvány 2. kötetének kibocsátása, a "Bibliography of Interlingual Scientific and Technical Dictionaries", valamint az "Automatic Control" c. kiadványok kiegészítése, a gépi fordítással foglalkozó kutatás támogatása és az UNESCO regionális tudományos szerveiben folyó dokumentációs munka támogatása. /E munkálatokra összesen 35 000 dollár áll rendelkezésre/

A határozat c/ pontja volumenben a legnagyobb arányú vállalkozásokat helyezi kilátásba: a Technikai Segélynyújtás alapjaiból 220 000 dollár fog rendelkezésre állni a tagállamok számára, melyből elsősorban az afrikai országok dokumentációs szervezetei fejlesztése érdekében ösztöndíjakat fognak nyújtani, szakértőket fognak küldeni és felszerelést fognak szállítani. Beiruthban közel-keleti dokumentációs összejövetelt, Új Delhiben és Mexikóban, vagy Rio de Janeiróban dokumentalista tanfolyamot tartanak.

A Nemzetközi Bibliográfiai, Dokumentációs és Terminológiai Tanácsadó Bizottság 1963 március 7-én és 8-án foglalkozott a Közgyűlés fent említett határozatának azon pontjával, mely a tudományos dokumentáció fejlesztése érdekében új munkacsoportok felállítását gondolta ki. Az ülésen áttekintették a már folyamatban lévő munkákat, majd kidolgozták az új munkacsoportok irányelveit. Ezek szerint az új szervezeteknek egyesíteniük kell mind az érintett szervezetek, mind az egyes szakemberek erőfeszítéseit és össze kell hozniuk a tudományos folyóiratok szerkesztőit a dokumentáció használóival. Az üléseket úgy kell időzíteni és témájukat úgy kell megválasztani, hogy azok összhangban legyenek egy-egy fontos tudományos szervezet programjával. Nem nagy konferenciákat, hanem kislétszámú szakértői gyűléseket kell tartani, a referátumokat jó előre szét kell osztani. Figyelem-mell kell lenni a tudományos dokumentáció terén eddig elért eredményekre és a már bevált módszerekre, ugyanakkor új megoldásokat és módszereket is ki kell dolgozni. Ezen az előkészítő ülésen három munkacsoport felállítását határozták el:

- 1-es számú munkacsoport: témája a tudományos kiadványok általában.
- 2-es számú munkacsoport: témája a gépi dokumentáció, információtárolás és visszakeresés.
- 3-as számú munkacsoport: témája a tudományos fordítás és terminológia.

AZ 1. SZ. MUNKACSOPORT ÜLÉSE

1963 szeptember 16 és 21 között tartották meg az 1.sz. munkacsoport első ülését Philadelphióban /USA/. Az amerikai "Biological Abstracts" szerkesztősége volt a rendező, az ülésen 27 tanácskozó tag és 8 megfigyelő vett részt. Főleg az amerikai referáló lapok /a Biological Abstracts-on kívül az Index Medicus, a Science Abstracts, a Chemical Abstracts, a Current Contents, stb./ szerkesztői vettek részt az ülésen, de képviselve voltak az angol, a francia, a skandináv, a spanyol és a japán referáló lapok is. Sajnos a moszkvai Összszövetségi Tudományos Tájékoztató Intézet /VINITI/ bejelentett képviselője végül is nem vett részt az ülésen. Az illetékes nemzetközi szervezetek ugyancsak elküldték képviselőiket.

A napirend sorrendjében az ülés a következő kérdéseket tárgyalta és a következő ajánlásokat fogadta el:

1. A referáló, indexelő és primér kiadványok közötti viszony, beleértve az indexek és kivonatok relatív értékét a használók szempontjából - 1.sz. ajánlás

- a/ A folyóiratokat arra kell ösztönözni, hogy szerkesztőségi láttamozás mellett közöljék a szerzői kivonatokat.
- b/ A szerzői kivonatokat közlő felelős szerkesztőket rá kell bírni arra, hogy ezeket legalább két nyelven közöljék: a folyóirat saját nyelvén és legalább még egy olyan nyelven, melyet általában szoktak használni tudományos közleményeknél.
- c/ A szerkesztőségileg láttamozott szerzői kivonatokat közlő szerkesztők hívják fel a szerzők figyelmét a "Guide for the Preparation and Publication Synopses" c. UNESCO kiadványra.
- d/ A szerkesztőségeket arra kell sarkalni, hogy a kéziratok átvétele után minél gyorsabban adják tovább a kefelelyomatot és annak kivonatait a referáló szerv részére.

2. A tudományos folyóiratok szerepe és annak vizsgálata, hogy tudományos folyóiratokon kívül milyen módokon lehetne még tudományos dolgozatokat közzétenni - 2.sz. ajánlás

Az idevonatkozó referátum részletes megvitatása után kitűnt, hogy igen nagyok a folyóiratokban való közlés előnyei és nehéz lenne a begyökeresett szokásokon változtatni. Az 1.sz. Munkacsoport ezért az ajánlásában arra kéri az UNESCO-t, hogy hozzon létre egy ad hoc albizottságot, mely részletesen tanulmányozná a primér tudományos kiadványok kérdését, megvizsgálná valamennyi alternatíva előnyeit és hátrányait, figyelembevévén mind a tudományos szerzők, mind az anyag használóinak szükségleteit, a módszerek gyakorlati oldalát valamint az egyes megoldások várható eredményességi fokát.

3. A "Survey on the organization and functioning of abstracting services in the various branches of science and technology"

/A természettudományok és a műszaki tudományok különböző ágaiban működő referáló szolgálatok szervezetéről és működéséről készített áttekintés/ c. UNESCO kiadvány ajánlásainak és javaslatainak alkalmazása.

A munkacsoport elismerését fejezte ki az UNESCO-nak és a kiadvány szerzőinek az általuk nyújtott jó munkáért és megállapítva a tanulmány értékeit és annak összhangját a Munkacsoport rapirendjén lévő kérdésekkel, hangsúlyozta, hogy a kiadványban kifejtett célokat a Munkacsoportnak koncentrált munkával kell szolgálnia.

4. A "Code of good practice for scientific publications" c. kiadvány elveinek alkalmazása

Széleskörű vita alakult ki, melynek során különösen a magánkörben tervezett kutatói és laboratóriumi jelentések helyzetét vitatták meg és megállapították, hogy ezek csak akkor tekinthetők kiadványoknak, ha bárki által hozzáférhetőek és az is leolvasható róluk, hogy hol szerezhetők be. Ezen ismervek nélkül kiadott jelentések szerzőinek tudomásul kell venniük, hogy a hasonló kutatásokat nyilvánosan közlő szerzők elsőbbséget élveznek elstük. Egyébként a Munkacsoport elismerését fejezte ki a "code"-ról és ajánlotta, hogy az UNESCO terjessze minél szélesebb körben és a nem kormányzati szervezetek is vegyék figyelembe munkájuk során.

5. Szabványosítás a primer és a szekundér tudományos kiadványok terén - 3.sz. ajánlás

a/ A folyóiratcímek rövidítése tárgyában benyújtott referátumok részletesen megvitatták és megállapították, hogy az ISO erre vonatkozó szabványajánlásával szemben az Amerikai Szabványügyi Egyesület ajánlása szélesebbkörű elfogadásra találhat. Eppen ezért, figyelembe véve azt, hogy az ISO R/4-es számú ajánlását egyes országok vonakodnak alkalmazni, a Munkacsoport felkéri az UNESCO-t arra, hogy az hívja fel az ISO-t az említett szabványajánlás felülvizsgálatára, annak egyetemes elfogadtatása érdekében.

b/ CODENS. Ezzel a címmel az American Society of Testing Materials javaslatokat bocsátott ki a tudományos és műszaki folyóiratcímek betűrövidítéseire. A Munkacsoport 4.sz. ajánlásában felkéri az UNESCO-t és más érdekelt nemzetközi szervezeteket, hogy tanulmányozzák a CODENS lehetőségeit és esetleg kíséreljenek meg egységes eljárást létrehozni tapasztalatcsere útján a CODENS alkalmazásának kérdéseiben.

c/ A cirill írás transliterálása - 5.sz. ajánlás. Kívánt, hogy az ISO R/9-es számú, a cirill betűk átírására vonatkozó szabványajánlását csak lassan és vonakodva alkalmazzák éppen azok az államok, melyeknek a legnagyobb szüksége

gük volna erre. A műszaki és tudományos tájékoztatás igényei sürgetően kívánják, hogy a cirill írást használó nyelvek átírása terén egységes és világos szabályok érvényesüljenek. A Munkacsoport tehát az UNESCO útján felhívja az ISO-t, illetőleg annak TC/46-s bizottságát, hogy az 1964-ben tartandó ülésén minden más kérdést megelőzve sürgősséggel foglalkozzon a cirill betűk átírására vonatkozó nemzetközi szabályzat revíziójával.

- d/ A bibliográfiai hivatkozások ügyében az ISO részletes szabvány-ajánlást készít elő, melynek tervezetét a Munkacsoport tagjai meg fogják kapni.
- e/ Tájékoztató folyóiratcímek - 6.sz. ajánlás. A tudományos és műszaki tájékoztatás hatásosságának és eredményességének vizsgálata során kitűnt, hogy milyen fontos körülmény a tudományos dolgozatok címeiben megnyilvánuló pontosság és a tájékoztató jelleg, ezért a Munkacsoport ajánlja az UNESCO-nak, a nemzetközi tudományos szövetségeknek és az egyes országok tudományos kiadóinak, hogy tegyenek lépéseket az ilyenfajta címek fokozottabb használata érdekében és ajánlják továbbá, hogy a "Code of Good Practice for Scientific Publications" c. kiadvány későbbi kiadásai ugyancsak mutassanak rá a címek világosságának és tájékoztató jellegű megfogalmazásának fontosságára.

6. A tudományos és műszaki folyóiratok szerkesztőinek egyesületei - 7.sz. ajánlás

Felismerve azt, hogy mennyire kívánatos lenne, ha a tudományos és műszaki folyóiratok szerkesztői megalakítanák a maguk egyesületét és meggyőződve arról, hogy ezek az egyesületek hatásosan mozdítanák elő az egységes módszerek nemzetközi kialakulását és ezen keresztül a tájékoztatás szabad áramlását, a Munkacsoport ajánlja, hogy az összes érintett szervezetek ösztönözzék ezeknek az egyesületeknek a megalakulását, mégpedig előbb nemzeti vagy regionális alapon. Ajánlja továbbá, hogy ezek az egyesületek később alakítsák meg a maguk nemzetközi bizottságát, munkájuk összehangolása végett.

7. A tudományos értekezletek kiadványainak jobb szerkesztése és hozzáférhetőségük javítása - 8.sz. ajánlás

Mint hogy a tudományos értekezletekről, konferenciákról, szimpoziumokról kibocsátott tárgyalási anyag rendszerint nehezen hozzáférhető és legelőször csak nagy késéssel az ülés után jön egyáltalában létre, a Munkacsoport a következőket ajánlja:

- a/ A nemzetközi tudományos összejövetelek valamennyi rendező szerve lehetőleg előre közölje az összejövetelekre vonatkozó tájékoztatásokat a Nemzetközi Egyesületek Uniójával /Brüsszel/, valamint a washingtoni Library of Congress-szel, hogy ezek az intézmények közölhessék az adatokat a konferenciákat előre jelző kiadványsorozataikban. Ugyancsak szükséges

lenne a változtatásokat is közölni. A két előrejelző szerv egyébként vegye fontolóra e szolgálataik összeolvasztását.

- b/ Lehetőleg minden ország kíséreljen meg saját tudományos összejöveteleiről rendszeres naptárt kibocsátani.
- c/ Amennyiben szükséges a konferenciák, összejövetelek, szimpoziumok referátumainak közzététele, ez lehetőleg a rendszeren, primér folyóiratok útján történjék meg, hogy így a szerkesztéségi és bibliográfiai ellenőrzés is biztosítva legyen.
- d/ Azok a nemzeti és nemzetközi szervek, amelyek felelősséggel vállalják az összejövetelekkel kapcsolatos közléseket, kötelességüknek a konferenciák után kibocsátott kiadványoknak a regisztrálását is és a megfelelő kivonatoló és indexelő szerveket értesítsék is arról, hogy a konferenciák anyagai hogyan és hol férhetők hozzá.
- e/ A Nemzetközi Szervezetek Unióját ösztönözni kell arra, hogy folytassa a már közzétett konferenciaanyagok nyilvántartását.

Végül a Munkacsoport ajánlja, hogy tekintettel az összejövetelekkel kapcsolatos tudományos közlemények bonyolultságára, az UNESCO az ICSU-val ill. annak megfelelő bizottságával együttműködve létesítsen egy albizottságot, amely tovább tanulmányozza a tudományos konferenciákból eredő anyag problémáit.

A 2.SZ.MUNKACSOPORT ÜLÉSE

A 2.sz. Munkacsoport első ülését 1963 november 11-től 16-ig tartották meg Moszkvában, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Összsvetési Tudományos és Technikai Tájékoztató Intézete /VINITI/ rendezésében. A 14 résztvevő és 4 megfigyelő között a VINITI elnöklő igazgatóján és munkatársain kívül jelen voltak az amerikai Chemical Society, a National Science Foundation, a Patent Office, a párizsi Centre National de Recherches Scientifique, a mexikói Centro de Cálculo Electronico képviselői, valamint az érintett nemzetközi szervezetek /UNESCO, Meteorológiai Világszervezet, Egészségügyi Világszervezet, Atomenergiaszervezet, EURATOM, FID, stb./ küldöttei.

A tárgyalások anyagát a zárójelentés tükrözi, melyet az alábbiakban rövidítve ismertetünk.

1. A gépi dokumentáció jelenlegi helyzetének és fejlődési irányának áttekintése - 1.sz. ajánlás

A kialakult vita előbb a dokumentációs nyelv szintaxisának problémáival foglalkozott, vagyis azzal a kérdéssel, hogy elegendő-e a kulcs-szavakkal való tartalom-kifejezés, vagy szükséges a kulcssza-

vakkal való tartalom-kifejezés, vagy szükséges a kulcsszavak közötti mondattani összefüggések kifejezése is. A másik vitatéma a felhasználandó gépi berendezés fajtái körül folyt: az univerzális számítógépeket használják-e fel, vagy nemzetközi koordináció útján alakítsák-e ki a tudományos dokumentációhoz szükséges speciális információ-feldolgozó gépeket. A géppel közlendő nyelv és a gép összefüggései is megvitatásra kerültek és szóbajött a lexikográfiai kérdések /kulcsszavak jegyzéke, tárgyszójegyzékek, nagyszótárak, fogalomgyűjtemények stb./ fontosságának ügye, ahol is ugyancsak nemzetközi koordinációra lenne szükség. A vita összegezésére kiküldött albizottság ajánlásai:

- a/ "Dokumentációs szógyűjtemények". Tekintettel arra, hogy a műszaki szakszótárak, kulcsszó jegyzékek, deskriptor listák, stb. terén több országban nagy munkát végeztek már, a Munkacsoport e vonatkozásban sürgősnek tartja a nemzetközi koordinációt, az alábbi szempontok tekintetbe vételével:
- aa/ a szóbanforgó glosszáriumokat és más osztályozott szógyűjteményeket jegyzékbe kell foglalni és el kell juttatni a gépi és nem gépi indexelést végző szervekhez és személyekhez;
- bb/ megfelelő glosszáriumokat kell szerkeszteni, mégpedig a párhuzamosságok lehető elkerülése céljából nemzetközi munkamegosztás útján;
- cc/ törekedni kell a szógyűjtemények összehangolására.

A nemzetközi koordinálást területi megosztás alapján öt központi szerv végezhetné /Észak-Amerika, Latin-Amerika, Nyugat-Európa, Szovjetunió és Kelet-Európa, afrikai és ázsiai államok/. Formájukra nézve e glosszáriumok az egyes központok szempontjainak megfelelően tárolhatók lyukkártyákon, lyukszalagokon, stb.

- b/ A tájékoztatás nyelvei és a szimbolikus nyelvek. A Munkacsoport megállapította, hogy a speciális "dokumentációs nyelvek" vagy "tájékoztatási nyelvek", amelyeket a gépi adatfeldolgozás során felhasználnak, szaporodó tendenciát mutatnak, bár a nyelvek, közös elemeik felhasználásával, néhány általános szisztémára redukálhatók. A Munkacsoport ezért szükségesnek mondotta ki, hogy e rendszereket részleteiben tovább kell tanulmányozni és pedig mind a dokumentációs anyagot reprezentáló "közlési nyelv" szempontjainak, mind pedig a számítógépek /szimbolikus nyelvek/ szempontjainak figyelembevételével, hogy így a tudományos tájékoztatás gépi feldolgozásához felhasznált nyelvek tekintetében bizonyos fokú egységesítést lehessen elérni.
- c/ A szerzők által végzett indexelés. A tudományos dokumentumok indexelése /tárgyszó szerinti besorolása/ rendkívül bonyolult kérdés. A fejlődés jelenlegi fokban nem várható, hogy a munkát általánosan gépesíteni lehetne. Segítene az ügyön, ha az indexelést maguk a szerzők végeznék el, hiszen a kivo-

natok elkészítésére ma már szinte kötelezve vannak. A fenti a/ pontban említett kulcs-szó jegyzékek terjesztése megkönnyítené a szerzők számára ezt a munkát. A Linkacsoport ezért helyesnek látná, ha rendszeres kísérletek végzésével megvizsgálják a szerzők által végzett indexelő munka lehetőségeit és eredményességét.

2. A számítógépek által tárolt adatok visszakeresésének kapacitás-problémái - 2.sz. ajánlás

A Munkacsoport úgy látja, hogy a gépi dokumentáció jelenlegi állapotában rendkívül kívánatos, hogy ösztönözzenek minden olyan törekvést, amely a módszerek és technikai eljárások karmu vizsgálásához, vagy esetleg egységesítéséhez vezet. Minthogy fokozatosan és jól meghatározott lépésekben kell előrehaladni, legelőször össze kell gyűjteni és terjeszteni kell valamennyi rendelkezésre álló olyan információt, amely a dokumentáció gépesítésére vonatkozik/pl. lyukszalagokra, lyukkártyákra, mágneses szalagokra, stb./ Mindezt új intézmény felállítás nélkül is el lehet érni, feltéve, ha az UNESCO pénzügyi támogatást nyújt a megfelelő szerv részére. Az ülésen képviselt szervezetek/különösen az IFIP és a FID/ azután azonnal könyvtésék meg a megfelelő rendszer bevezetését, hogy haladéktalanul eljuttassák a rendelkezésükre álló anyagot a kijelölendő munkaközpont részére és egyúttal népszerűsítik az általuk legjobbnak tartott módszereket. Az UNESCO további anyagi támogatása lehetővé tenné, hogy a közvetítő szerv a kódfelszerelést úgy használhassa fel, hogy a szolgáltatásokat igénybevevők a többi igénybevevő által békülcött anyagokhoz is hozzájuthassanak.

3. A különféle automatikus visszakereső rendszerek összehasonlító vizsgálata - 3.sz. ajánlás

A vita rávilágított a különféle dokumentációs visszakereső rendszerek összehasonlításának rendkívüli nehézségeire, minthogy a rendszerek kiértékelésének és kipróbálásának módszertana nincs teljesen kidolgozva. Javasolták, hogy az UNESCO fordítson több figyelmet a megfelelő kritériumok és módszertani szempontok megállapítására. Hangsúlyozva a kísérleteken alapuló vizsgálatok szükségességét, javasolták, hogy az elméleti megközelítést sem szabad figyelmen kívül hagyni. Aggály merült fel arra ézve, hogy a legmegfelelőbb rendszerek kiválasztási elveinek kidolgozása túl soká tart. Szóba került a használó szükséglete és az, hogy a használókat oktatni kellene arra, hogy igényeiket miként közöljék. Egyesek szerint az UNESCO-nak kellene ezzel foglalkoznia, mások szerint ez nem az ő dolga. Ettől eltekintve a használók tájékoztatási igényeinek felmérésével kell foglalkozni. Végh is elfogadták az illevonatkozó határozatot:

Minthogy a megfelelő rendszer kiválasztásához nélkülözhetetlen kritériumok nincsenek kidolgozva és ezért az információs visszakereső rendszerek eredményes összehasonlító vizsgálata rendkívüli nehézségekbe ütközik, minthogy a használók igényei a/ komplexek, sokáguak, változók és dinamikusak. b/ ugyanakkor döntő tényezőként szerepelnek az adatvisszakereső tájékoztatási rendszer kinukálása és

gyakorlati hatásossága tekintetében, c/ viszont nincsenek még oly mértékben felmérve és meghatározva, amennyire ez valamely adatvizsgáló rendszer kialakításához és kiértékeléséhez szükséges lenne és minthogy végül a megfelelő rendszerre azonnal szükség van és nem lehet a kiválasztáshoz szükséges kritériumok kidolgozására várni, ezért a Munkacsoport ajánlja a következőket:

- a/ Az UNESCO ösztönözze a visszakereső tájékoztatási rendszereket kidolgozó vagy ilyeneket működtető intézményeket arra, hogy nagyobb erővel kutassák a megfelelő kritériumokat, a kiértékeléshez és kipróbáláshoz szükséges módszertani kérdések kimunkálását és ennél vegyék figyelembe az elméleti és gyakorlati követelményeket egyaránt.
- b/ Az UNESCO ösztönözze a megfelelő szervezeteket arra, hogy alaposabban és objektívebben tanulmányozzák a használók igényeit és lehetőleg olyan módszereket dolgozzanak ki, amelyekkel ezeket az igényeket objektív módon lehet meghatározni.
- c/ Az UNESCO szorgalmazza a dokumentáció használóinak, specialistáinak és a dokumentalistáknak állandó gyümölcsöző kapcsolatát hangsúlyozva azt, hogy a modern ismeretközlés e formáit és használatának módjait minél többen sajátítsák el.
- d/ Az UNESCO biztassa az információ visszakereséssel foglalkozó szervezeteket tapasztalataik folyamatos kicserélésére és arra, hogy e rendszerek közötti összehasonlítás céljaira lehetőleg használják fel egy ízben ugyanazt a dokumentumsorozatot.

4. A kódolás problémái.

Ezt a kérdést a Munkacsoport megvitatottnak tekintette az 1. napirendi pontban és az 1.sz. ajánlásban.

5. Automatikus kivonatképzés és indexelés - 4.sz. ajánlás

Tekintettel arra, hogy mennyire szükséges az automatikus kivonatképzés és indexelés használható rendszereinek kifejlesztése és figyelembevéve azt, hogy e problémákkal más szervezetek is foglalkozhatnak nemzetközi igényrel, a Munkacsoport ajánlja az UNESCO-nak, hogy 1965-re hívjon össze korlátozott számú résztvevővel egy szimpóziumot, amely a gépi kivonatképzés és indexelés gyakorlati módszereit vitatná meg. A szimpózium előkészítését az érdekelt nemzetközi szervezetekkel, elsősorban az IFIP-pel és a FID-del kell egyeztetni, mert valószínű, hogy e szervezetek ugyancsak tervezik, hogy e kérdésekkel a közeljövőben foglalkozni fognak. A konferencia színhelyeként egyrészt Mexikót, másrészt Moszkvát ajánlották.

A 3.SZ. MUNKACSOPORT ÜLÉSE

A tudományos fordítás és terminológia kérdéseivel foglalkozó 3.sz. munkacsoport 1964 január 27 és február 1 között tartotta meg első ülését Rómában. Különböző országokból 18 szakember jelent meg, részben hazájuk dokumentációs szerveinek, részben az érintett nemzetközi szervezeteknek a képviselőiben. Ott volt a moszkvai VINITI megbízottja is. Az ülésen megvitatott témák és a határozatok, ill. ajánlások rövid foglalata a következő:

1. A Fordító Nemzetközi Szövetségének /F.I.T./ javaslata a terminológiai munkálatokat egyeztető nemzetközi bizottság felállítására

A Munkacsoport elé terjesztett referátum részletes megvitatása után megfogalmazták az 1.sz. ajánlást, mely indokolásként megemlíti, hogy a természettudományok és a technika területén oly gyors ütemben szaporodnak az új fogalmak és az új kifejezések és ezek terminológiája annyira bizonytalan, hogy feltétlenül szükség van a F.I.T. által javasolt nemzetközi koordinációs bizottságra. Ez a bizottság ismertetné a terminológiával foglalkozó kiadványokat, nyilvántartaná és egyeztetné az új terminológiai kiadványokra és szakosztályokra vonatkozó terveket, összegyűjtené és feltárná a terminológiai dokumentumokat, közzétené a kutatási eredményeket, továbbá tájékoztató és tanácsadó szolgálatot működtetne terminológiai kérdésekben. Éppen ezért a Munkacsoport felkéri az UNESCO-t, hogy a többi érintett nemzetközi szervezettel egyetértésben hozza létre a nemzetközi koordinációs bizottságot és annak kísérletszámú titkárságát és gondoskodjon a működés pénzügyi feltételeiről.

2. Regionális és nemzeti tudományos fordítói központok hálózata

Igen sok tudományos fordítás készül a világon és még igen sok az átfedés, a kettős munka is. Számos fordítói szerv, iroda, központ működik az egyes országokban és vannak olyan központok is, amelyek maguk nem készítenek fordításokat, hanem azokat nyilvántartják, dokumentálják, indexelik, stb. Ez utóbbiak között az együttműködés igen hézagos, a munkamódszerek nagyon különbözők. A VINITI képviselője felajánlotta, hogy az intézet által japánból és kínából készített tudományos fordításokat összehasonlítás céljából cserésképpen más fordításokért szívesen megküldi az érdeklődő fordítószerveknek. A Munkacsoport 2.sz. ajánlása értelmében igen hasznos lenne, ha a spanyolul beszélő országok felállítanák a maguk tájékoztatói és fordítói központját, a spanyol fordítások gyűjtése, nyilvántartása és feltárása érdekében. Az UNESCO pedig létesítsen mielőbb egy minta-fordítóközpontot, miután kidolgoztatta ennek munkatervét és profilját. A F.I.T. és a Special Libraries Association pedig gondoskodjanak arról, hogy a világon szerteszét működő különféle fordítószolgálatokról megfelelő és folyamatosan felújított címtárak álljanak rendelkezésre.

3. A szakszótárak ügye

A munkacsoport megállapította, hogy a tudományos szakszótárak nem tartanak lépést a különböző tudományágak területén gombamódra szaporodó új kifejezésekkel. Számos szakterület szótári ellátottsága sem kedvező, jelentős hézagok akadnak és a már kiadott tudományos szakszótárak és értelmező szógyűjtemények minőségileg sem mindig kielégítők. Új szótárbibliográfiára is szükség van, mert az UNESCO által kiadott szótárbibliográfia első kiadásának megjelenése óta a szótárak száma megrátszereződött. Számos tudományos intézmény időnként jegyzékekben teszi közzé szakterületének új kifejezéseit. Elő kell mozdítani ezeknek a jegyzékeknek a rendszeres nemzetközi cseréjét. Szükség volna annak az időnek a csökkentésére is, amely az új fogalmak fellukranása és az új kifejezések közzététele között eltelik.

Mint hogy a szótárak minőségén leginkább úgy lehetne javítani, ha a szótárszerkesztők az eddiginél pontosabban veszik figyelembe az ISO idevonatkozó ajánlásait, a Munkacsoport a 3.sz. ajánlásában azt javasolta, hogy az ISO bocsásson ki egy brosurát, melyben ismertetik a szóbanforgó szabványajánlásokat. Az UNESCO terjessze majd ezt a kiadványt minél szélesebb körben. Mint hogy egyre kevesebb tudós tanul manapság latinul vagy görögül, az új tudományos elnevezések viszont változatlanul jó részben e nyelveken alapulnak, felmerült egy olyan utmutató szerkesztése is, amely ezen a téren segítené a fiatal kutatókat.

4. A kevésbé ismert nyelvekből, illetőleg az ilyen nyelvekre készített fordítások problémái

Az idevonatkozó 4.sz. ajánlás lényege az, hogy a szerzők minden esetben gondoskodjanak arról, hogy dolgozataikat valamelyik világnyelven írt összeoglaló kísérje.

5. A hangfelvételi technika alkalmazása a fordítások terén

E témakörrel a Munkacsoport csak futólag foglalkozott és tudomásul vette a referens bejelentését a kísérletek folytatását illetően.

.o.

Összehasonlítva az UNESCO 12. Közgyűlésének határozatait a Munkacsoportok eddigi tevékenységével, megállapíthatjuk, hogy a három munkacsoport nagyjából elvégezte a rábízott munkát, a jelek szerint további munkacsoportok alakulására nem is lesz szükség.

A munkacsoportok ülésén sok érdekes és időszerű kérdést vitattak meg, de döntő jelentőségű változásokra ezek alapján még aligha lehet számítani. Számos ajánlás tartalmaz magvas és tartalmas elemeket, de vannak olyanok is, amelyek a kérdést elhalasztják, vagy egyszerűen egy újabb grémium elé bocsátják. Természetesen a munkacso-

TMT 1964. október XI. évf. 8. szám

portok feladata nem lehetett operatív jellegű, a szakértők összehívása a problémák megvitatása és a követendő út kijelölése miatt történt és így remélhető, hogy a pénzforrásokkal rendelkező szervezetek, közöttük is elsősorban az UNESCO a megjelölt munkaterületeken előbbre fogja vinni a tudományos dokumentáció ügyét.

o°o